

**NEMZETKÖZI
FASZOBRÁSZ
ALKOTÓTELEP
1981–1982**

**SYMPOSIUM
INTERNATIONAL
DES SCULPTEURS
SUR BOIS
1981–1982**

**NAGYATÁD
HONGRIE**

Magdikómar!

Szeretettel és
magyarbecsülettel

Tilv

1984 február 16.

**NEMZETKÖZI
FASZOBRÁSZ
ALKOTÓTELEP
1981-1982**

**SYMPOSIUM
INTERNATIONAL
DES SCULPTEURS
SUR BOIS
1981-1982**

**NAGYATÁD
HONGRIE**

NAGYATÁDI NEMZETKÖZI FASZOBRAÁSZ ALKOTÓTELEP
NAGYATÁD, GÖRÖNDI ÚT

Levelezési cím: Adresse:

Városi Tanács V. B.
Nemzetközi Szobrász Alkotótelep
Nagyatád, Április 4. u. 9.
H-7501
Telefon: 331
Telex: 13-439

Fenntartó: Organiseurs:

Városi Tanács Nagyatád

Támogatók:

Művelődési Minisztérium
Képző- és Iparművészeti Lektorátus
Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége
Somogy megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztály

Szakmai vezetők: Direction:

ILLÉS Gyula szobrászművész
Budapest, Napraforgó u. 15.
H-1021

LÁNCZ Sándor művészettörténész
Budapest, Csalogány u. 7.
H-1027

Ifj. SZABÓ István szobrászművész
Budapest, Máglya-köz 2.
H-1139

Nap és Hold

**Nyugszik a piktor, a Nap. Most szobrász Hold kel
a tájra, formákat mutat és súlyt, teret és tömeget.**

(WEÖRES)

Immáron nyolcadik évét zárta a nagyatádi szobrász-alkotótelep: a jelen katalógus az utolsó két év alkotóit és alkotásait mutatja be. 1975 óta összesen 47 művész fordult meg a telepen: 22 magyar és 27 külföldi, Finnországtól Japánig, a Szovjetuniótól Romániáig és Kubáig – közülük nem egy töltött itt két évadot is, ha a munka úgy kívánta. ez a szám önmagában is imponáló – de ha túlemelkedünk a számszerűségeen és végigtekintünk a Rinya patak mellett húzódó szobormezőn, az itt keletkezett alkotások száma és nagyszerű minősége igazolja a kezdeményezés életrevalóságát. A város vezetőinek jövőbe tekintő felismerése jól látta meg a lehetőségeket és jól élt velük: a túlzottan centralizált magyar művészeti életben itt, a déli végeken, a kies kisváros anyagi és szellemi adottságaival élve, új központot lehet teremteni, amely a maga létével, kisugárzásával, viszonylagos önállóságával új színfoltként jelenik meg a magyar szellemi élet térképén – s ugyanakkor a város életének is mind szerveesebb részévé képes válni. A felismerés realitását igazolta az eltelt idő: az egykor üres rét nagyszerű alkotásokkal népesedett be; a munkálkodás során az itt dolgozó művészek hatásokat adtak át és fogadtak be, s eközben művészbarátságok születtek. Ezzel be is teljesedett a szimposion-mozgalom egyik célkitűzése. Az évek során az alkotások száma öröndetesen gyarapodott: az alkotótelep kezdi kinőni a szobormezőt, s mind nagyobb gondot kezd jelenteni az új művek elhelyezése: az élet, a növekedés törvénye új lehetőségeket követel. Így annak a szimposion-mozgalomnak, mely a hatvanas évek elején indult nemzetközi útjára, s hazánkban a hatvanas évek második felétől bontakozott ki, napjainkra pedig már széles körűen kiterelvényesedett, egyik fontos láncszemévé vált a nagyatádi telep, ahol a művészek szabadon bontakoztathatják ki elképzeléseiket, kísérletezhetnek, hívhatnak életre műveket. Ez egyúttal az egész magyar szobrászatnak is új lendületet adhat: ezért az itt folyó munka jelentős nem csupán a város arculatának teljesebb kibontakoztatása szempontjából, de a magyar művészet egésze szempontjából is.

LÁNCZ Sándor

Voici déjà que le symposium des sculptures sur bois de Nagyatád finit la huitième année: ce catalogue représente les créateurs et les oeuvres des deux dernières années. Depuis 1975 en tout 47 artistes participaient au symposium: 22 hongrois et 27 étrangers de la Finlande jusqu'au Japon séjournaient ici plusieurs des périodes répétées, si le travail l'exigeait. Ce nombre est imposant en soi. En parcourant le champs de sculpture-voisine du ruisseau Rinya le chiffre des oeuvres et leur qualité magnifique prouve la vitalité de l'initiative. Les dirigeants de la ville ont bien reconnu la perspective, et ils en profitaient. Dans la vie artistique trop centralisée de l'Hongrie dans les patries méridionales, usant des données matérielles et spirituelles de la charmante petite ville, on peut créer nouveau centre, lequel, avec son rayonnement, avec son autonomie relative apparait comme un nouveau présence sur la carte spirituelle hongroise, à la fois il devient de plus en plus une partie organique de la ville. Le temps passé prouve la réalité de l'initiative: le champs vide d'autrefois est plein des oeuvres. Au cours de travail les artistes ont subi des influences, et pendant ce temps-là des amitiés d'artistes naissaient. Pendant les années le chiffre des oeuvres s'est aggrandit. La colonie d'art est sorti du champs des sculptures, ainsi le placement des oeuvres nouveaux pose des problèmes. Le lois de l'augmentation exige de nouveau possibilités. Le mouvement du symposium est parti à sa voie international au commencement des années soixantes, il se dégageait dans notre pays de la deuxième partie des années soixantes, et il s'est développé largement à nos jours. Le Symposium de Nagyatád devenait un chain important, où les artistes développent librement leurs imaginations, où ils peuvent faire des expériences et créer des oeuvres. Ce fait peut donner l'essor à toute la sculpture hongroise: c'est pourquoi le travail d'ici est important non seulement du point de vue de l'aspect de la ville, mais aussi de tout l'art hongrois.

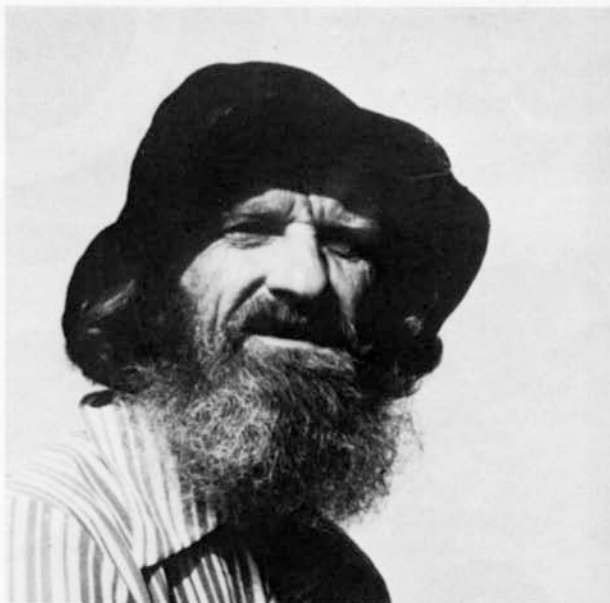
Sándor LÁNCZ

1981

ADY József
ENGLERT Judit
NINH, THI Den
NISHIZAWA, Akira
SASS Valéria
România Roumanie
Magyarország Hongrie
Vietnam Vietnam
Japán Japon
Magyarország Hongrie

ADY József

Gutinuluj 5

Baia-Mare

ROMÂNIA ROUMANIE

Autodidakta művész. Köztéri szobrai, kapui, faépületei megtalálhatók Romániában.

Artiste autodidacte. Ses oeuvres, bâtiments en bois se trouvent en Roumanie.

ENGLERT Judit

Budapest

Jász u. 112.

H-1131

MAGYARORSZÁG HONGRIE

1949-ben született Budapesten.

Tanulmányait a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte.

Mesterei: Borbás Tibor, Konyorcsik János, Mikus Sándor.
Díjak: 1978. Burgasz, Nemzetközi Kőszobrász Symposium, II. díj.

1974 óta minden jelentősebb hazai tárlaton részt vesz.
Munkáit hazai közgyűjtemények őrzik: Magyar Nemzeti Galéria, Művelődési Minisztérium, Pásztói Galéria, Művészeti Alap.

Köztéri munkái Budapesten, Tatán, Burgaszban, Leninvárosban állnak.

Née à Budapest en 1949.

Après le lycée d'enseignement artistique, elle obtient son diplôme à l'École Supérieure des Beaux-Arts.

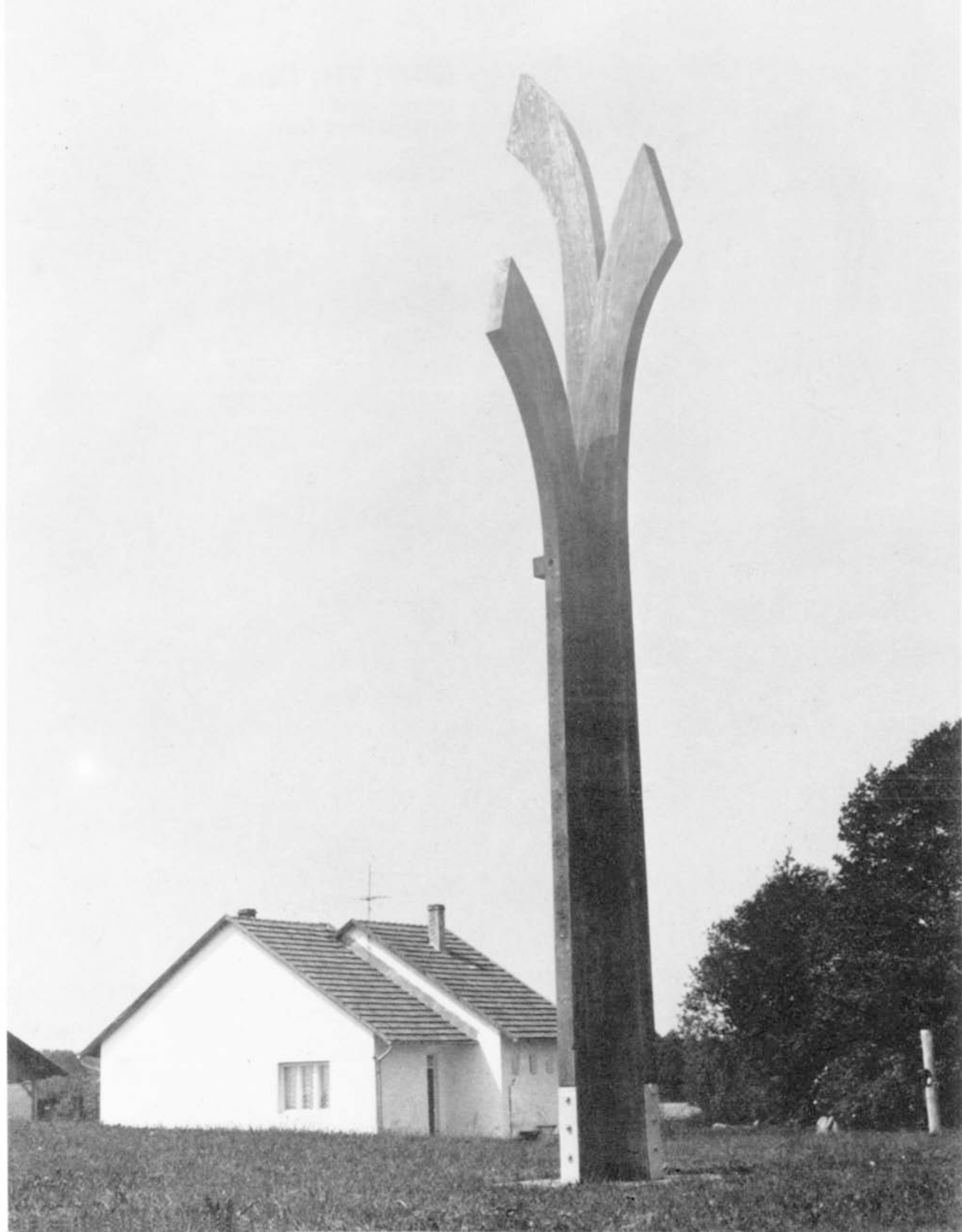
Ses maîtres sont: Borbás Tibor, Konyorcsik János, Mikus Sándor.

Prix: Symposium International des Sculpteurs sur pierre de Burgasz II-ème prix.

Depuis 1974 elle participe aux expositions importantes.
Ses oeuvres sont gardées par les collections publics: Galérie National, Galérie de Pásztó, Fond Artistique, Ministère de la Culture.

Elle a des oeuvres monumentals: à Budapest, Tata, Burgasz, Leninváros.

HÓDOLAT A GÓTIKÁNAK
HOMMAGE A GOTIQUE
750 cm

NINH THI Den

Hoi My Thuat
51 Tran Hung Dao
Hanoi
VIETNAM

1950-ben született. A Képzőművészeti Főiskolát Hanoi-ban végezte. Tagja a Vietnami Képzőművészek Szövetségének.
Díjak:

1971. Nők kiállításának nagydíja

1973. Nemzetközi Kiállítás díja

1973. Nemzeti Kiállítás díja

1974. Nemzeti Kiállítás díja

1980. Nemzeti Kiállítás díja

Munkáit a Vietnami Nemzeti Múzeum és a Rigai Múzeum őrzi.

Tanulmányutak:

1980. Dzintari Szovjetunió

1981. Nyiregyháza Magyarország
Nagyatád

Née en 1950. Elle a fait ses études à l'École des Arts Décoratifs à Hanoi. Elle est membre de l'Association des Artistes de Vietnam.

Prix:

1971. Prix de l'Exposition des Femmes

1973. Prix de l'Exposition National

1974. Prix de l'Exposition National

1980. Prix de l'Exposition National

Ses œuvres sont gardées par la Musée National de Vietnam, et par la Musée de Riga.

Voyages:

1980. Dzintari URSS

1981. Hongrie

AZ ÉLET EREJE
EXSISTANCE DE LA VITALITÉ
450 cm

ANYASÁG
MATERNITÉ
120 cm

NISHIZAWA, Akira

T 280: 2-17 13 Nagasu

Chiba-Shi

JAPÁN JAPON

1946-ban született Nagano-ban. A Tama Art Universite szobrász szakán kapott diplomát 1976-ban.

Kiállítások:

1973. Nikaten Kiállítás

1975. Nikaten Kiállítás

1975. Nitsuen Kiállítás

1977. Chibaken Kiállítás

1979. Hibashi Kiállítás

Díjak:

1978. Kyoikucho Díj

1978. Shorei Díj

Tanulmányutak:

1974. Európa

1980. Európa

Né en 1946 à Nagano. Il a diplômé en 1976 à Tama Art Université à la section sculpteur.

Expositions:

1973. Exposition Nikaten

1975. Exposition Nikaten

1975. Exposition Nitsuen

1977. Exposition Chibaken

1979. Exposition Hibashi

Prix:

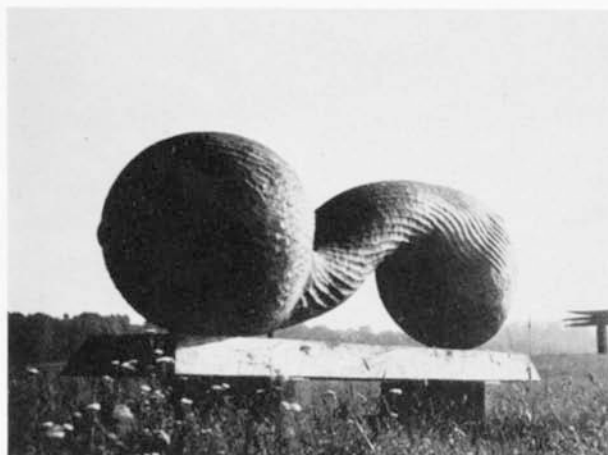
1978. Prix de Kyoikucho

1978. Prix de Shorei

Voyages:

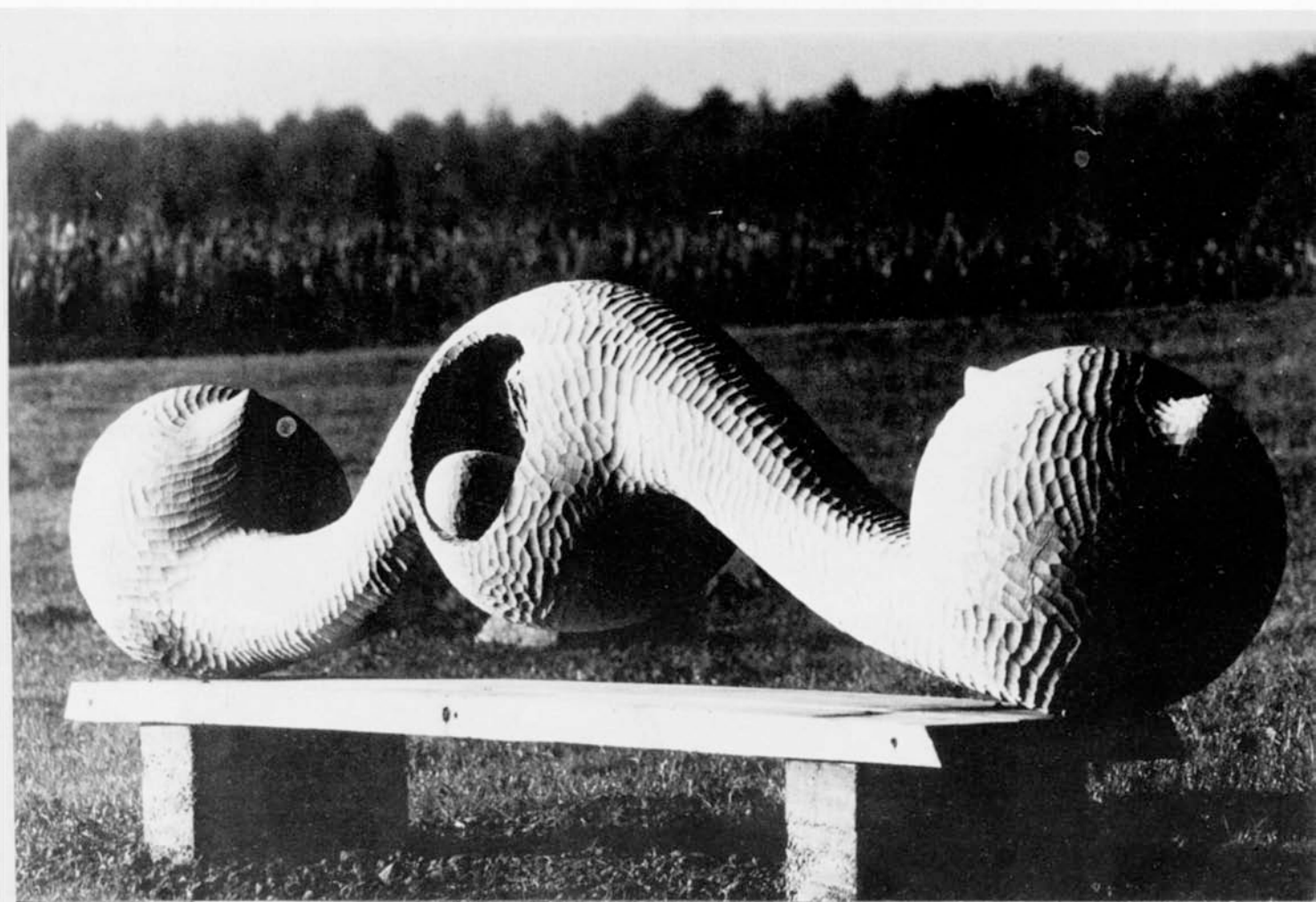
1974. Europe

1980. Europe

ÉLET II.
VIE II.
300x100 cm

ÉLET V.
VIE V.
420x100 cm

SASS Valéria

Budapest
Attila u. 33.
H-1013
MAGYARORSZÁG HONGRIE

1950-ben született Pécsen. 1977-ben kapott diplomát a Képzőművészeti Főiskola szobrász szakán. 1975-től tagja az MNK Művészeti Alapnak. 1983 óta a Magyar Képzőművészek Szövetségének tagja.

Megvalósult játszótéri plasztikák:

1979. Hajó Csongrád
1979. Pörgő Nagyatád
1980. Bohóc Zánka
1981. Hajó II. Fonyód

Egyéb köztéri munkák:

1981. Csurgó
1982. Budapest

Kiállítás:

1981. Nagyatád

1975 óta résztvevője a hazai kollektív kiállításoknak.

Tanulmányutak:

NDK, Franciaország, Svájc, Olaszország

Née en 1950 à Pécs. Diplômé en 1977 à l'École Supérieure des Beaux-Arts, à la section sculpteur. De 1975 membre du Fond Artistique de la République Hongroise. De 1983 membre de l'Union des Artistes Hongrois.

Les jeux en bois:

1979. Bateau I. Csongrád
1979. Tournant Nagyatád
1980. Clown Zánka
1981. Bateau II. Fonyód

Missions:

1981. Csurgó
1982. Budapest

Expositions:

1981. Nagyatád

De 1975 elle est participant des expositions collectives.

Voyages:

Allemagne de l'Est, France, Suisse, Italie

HAJÓ II.
BATEAU II.
620x450 cm

1982

FARKAS, László

HASZIA, Rezo

KOCSEV, Tomas

PÁL, Mihály

SCHÉNER, Mihály

TORNAI, Endre

András

Magyarország Hongrie

Szovjetunió U.R.S.S.

Bulgária Boulgarie

Magyarország Hongrie

Magyarország Hongrie

Magyarország Hongrie

FARKAS László

Pécs

Münnich Ferenc u. 20/c.

H-7624

MAGYARORSZÁG HONGRIE

1948-ban született Inkén.

1966-ban érettségizett a Pécsi Művészeti Gimnáziumban.

1972-ben szobrászművész és tanári diplomát szerzett.

1976. első önálló kiállítása. Jelentős csoportos kiállítások résztvevője. Hat köztéri megbízása volt. Négy alkalommal vett részt alkotótelepeken, Magyarországon, Lengyelországban és az NDK-ban.

Né en 1948 à Inke.

1966. Il a terminé ses études secondaires au Lycée des Beaux-Arts de Pécs.

1972. Il a gagné son diplôme de sculpteur et de professeur.

1976. la première exposition individuelle. Il est participant des expositions collectives. Il a six missions importantes. Il a travaillé quatre fois aux symposiums internationaux, en Hongrie, en Pologne et à l'Allemagne de l'Est.

NAPÓRA
CADRAN SOLEIL
250 cm

HASZIA Rezo

Tbiliszi

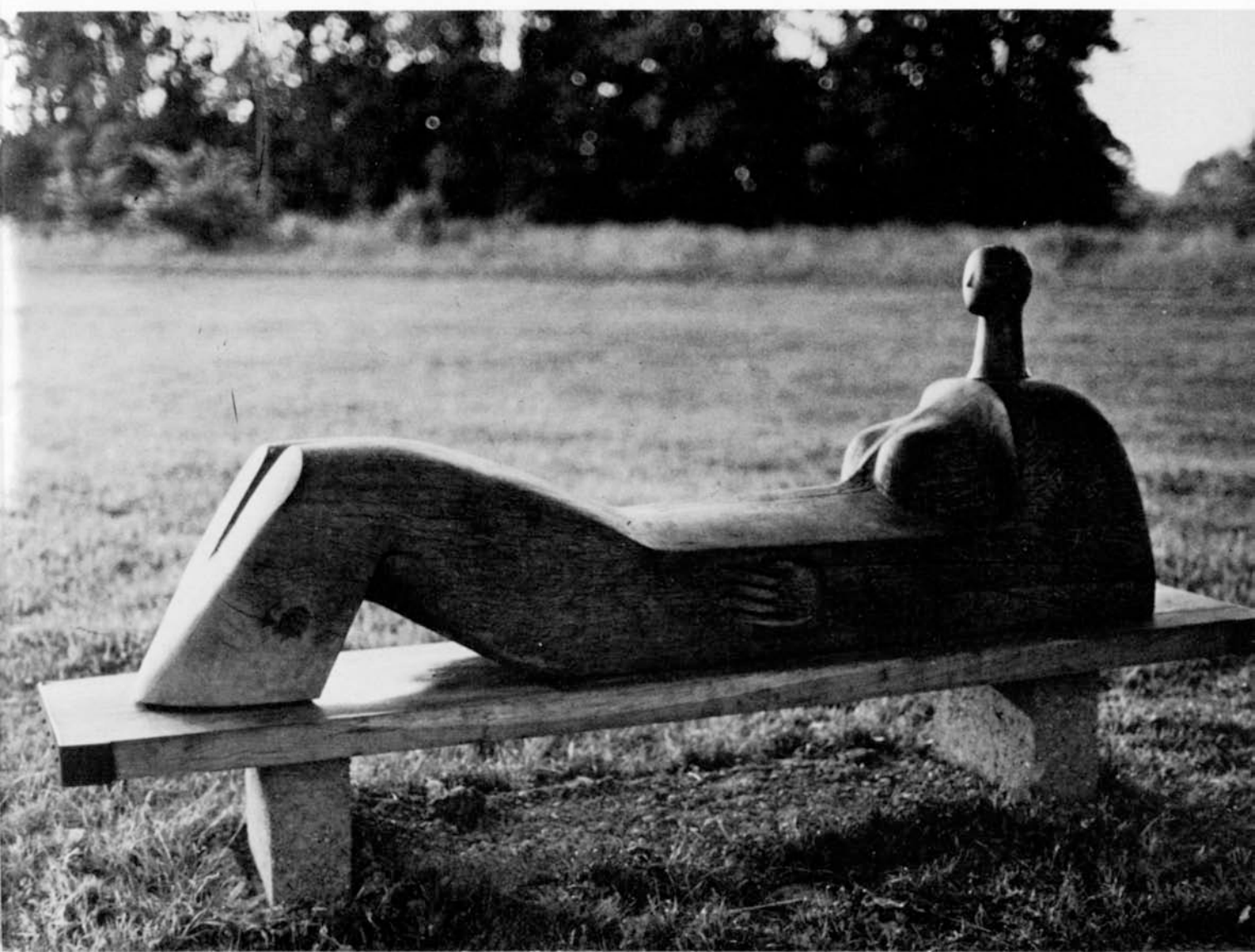
Csavcsavadze 27/24

Grúz Szocialista Szövetségi Köztársaság
SZOVJETUNIO U.R.S.S.

1947-ben született Tbiliszi-ben. 1973-ban itt fejezte be a Művészeti Akadémiát. Tagja a Képzőművészek Szövetségének. Rendszeres résztvevője kiállításoknak. Köztéri művei Grúziában kerültek felállításra. Több munkája Grúzia különböző múzeumi gyűjteményeiben található.

Né en 1947 à Tbiliszi. Il a diplômé à l'Académie des Beaux-Arts de Tbiliszi. Il est membre de l'Association des Artistes, et participant des expositions nationales. Ses oeuvres monumentales se trouvent aux jardins publics et également sont gardées dans les différentes musées de l'URSS.

MÚZSA
MUSE
300x100 cm

KOCSEV Tomas

Szófia 1150

Zs. K. Mladost 1.

blok 1 Szerdika e. 8.

BULGÁRIA BOULGARIE

1940-ben született Görögországban. 1949–72-ig Romániában élt.

1968-ban diplomát szerzett a Kolozsvári Képzőművészeti Akadémia szobrász szakán.

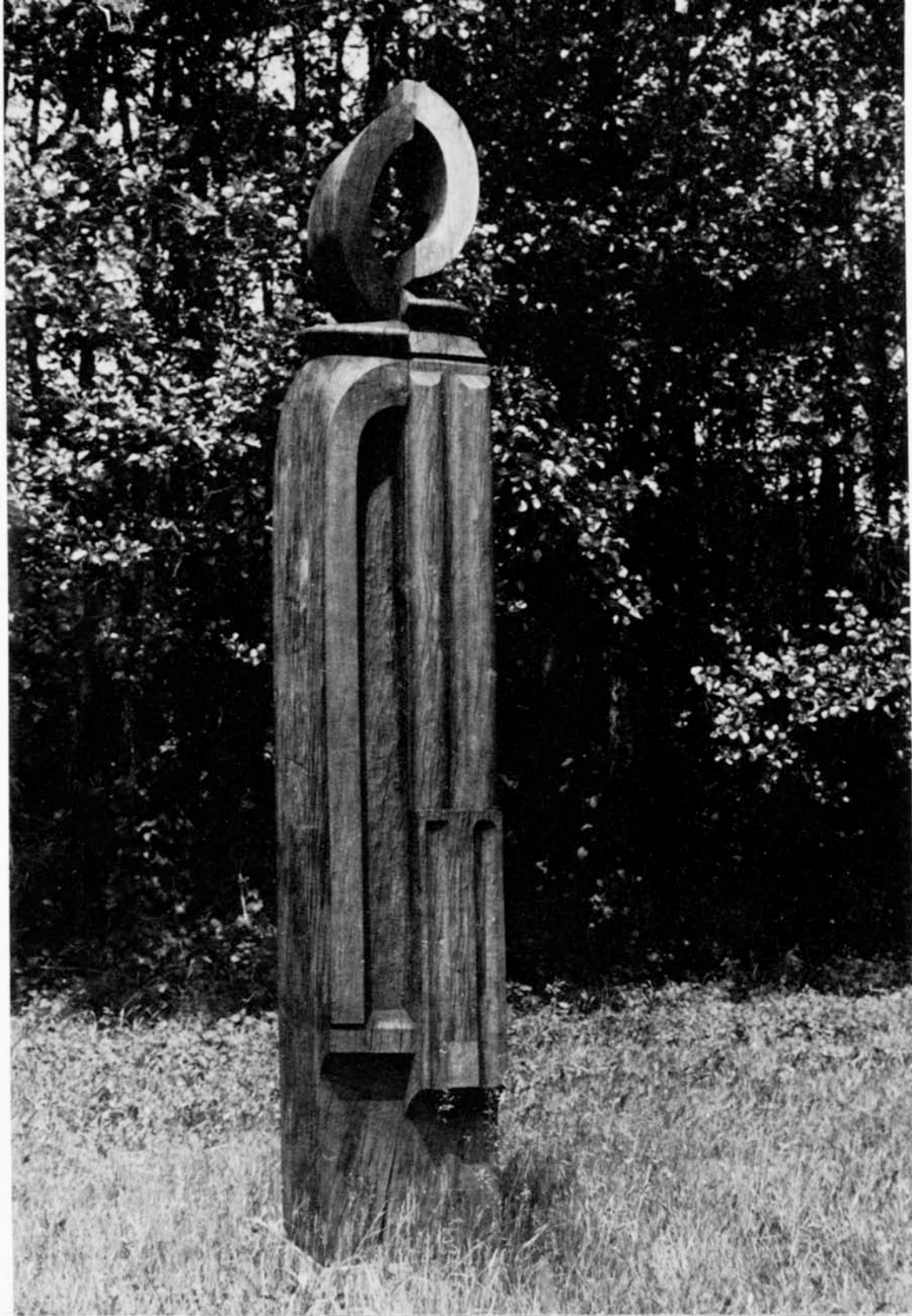
1972 óta Bulgáriában él. Tagja a Bolgár Képzőművészek Szövetségének.

Né à Grecque. Entre 1949 — 72 il vive en Roumanie.

1968. diplômé à l'Academie des Beaux-Arts de Cluj à la section sculpteur.

De 1972 il vive à Boulgarie. Membre de l'Association des Artistes de Boulgarie.

NOCTURNE
350 cm

PÁL Mihály

Gyömrő

Steinmetz k. u. 100.

H-2230

MAGYARORSZÁG HONGRIE

1936-ban született Gyömrőn.

1956-ban érettségizett a Művészeti Gimnáziumban, majd

1961-ben kapott diplomát a Képzőművészeti Főiskolán.

Mesterei: Martsa István és Szabó Iván.

Ösztöndíjak:

1965. Derkovits

1973. Róma

Közel 10 szobra áll köztéren az ország különböző városai-
ban.

Önálló kiállítások:

Budapest, Vác, Szob, Gyömrő, Regensburg.

Kollektív kiállítások:

Moszkva, Prága, Belgrád, Ravenna, Phenjan, továbbá hazai
kiállítások rendszeres résztvevője.

Né à Gyömrő en 1936.

1956. bacaloréat au Lycée des Beaux-Arts.

1961. diplômé à l'École Supérieure des Beaux-Arts à la sec-
tion sculpteur.

Maîtres: Martsa István, Szabó Iván.

Bourses:

1965 Bourse de Derkovits

1973 Rome

Il a dix sculptures aux jardins publics des villes différantes du
pays.

Expositions personnelles:

Budapest, Vác, Szob, Regensburg

Expositions collectives:

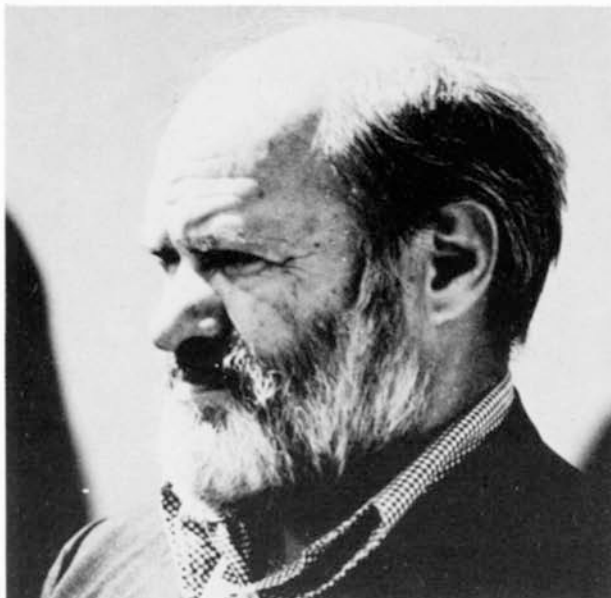
Moscou, Prague, Belgrad, Ravenne, Phenjan, et participant
des expositions hongroises.

„HETEDIK AJTÓ” (HOMMAGE A BARTÓK)

„LA PORTE SEPTIEME” (HOMMAGE A BARTÓK)

650 cm

SCHÉNER Mihály

Budapest,

Árpád u. 20.

H-1028

MAGYARORSZÁG HONGRIE

1923. január 9-én született Medgyesegyházán. 1942-ben végezte el a Képzőművészeti Főiskolát. 1947-től 1956-ig mint rajztanár dolgozott.

Fontosabb egyéni kiállításai: Csók István Galéria (1969, 1973); Tihanyi Múzeum (1979); Műcsarnok (1983).

Önálló kiállítása volt Londonban, Párizsban, Berlinben, Amszterdamban és Varsóban.

A festészen kívül foglalkozik szobrászattal is, különösen a vizuális játékok érdeklik. Műveit különböző anyagokban vitelezi ki; színházi díszleteket és jelmezeket tervez.

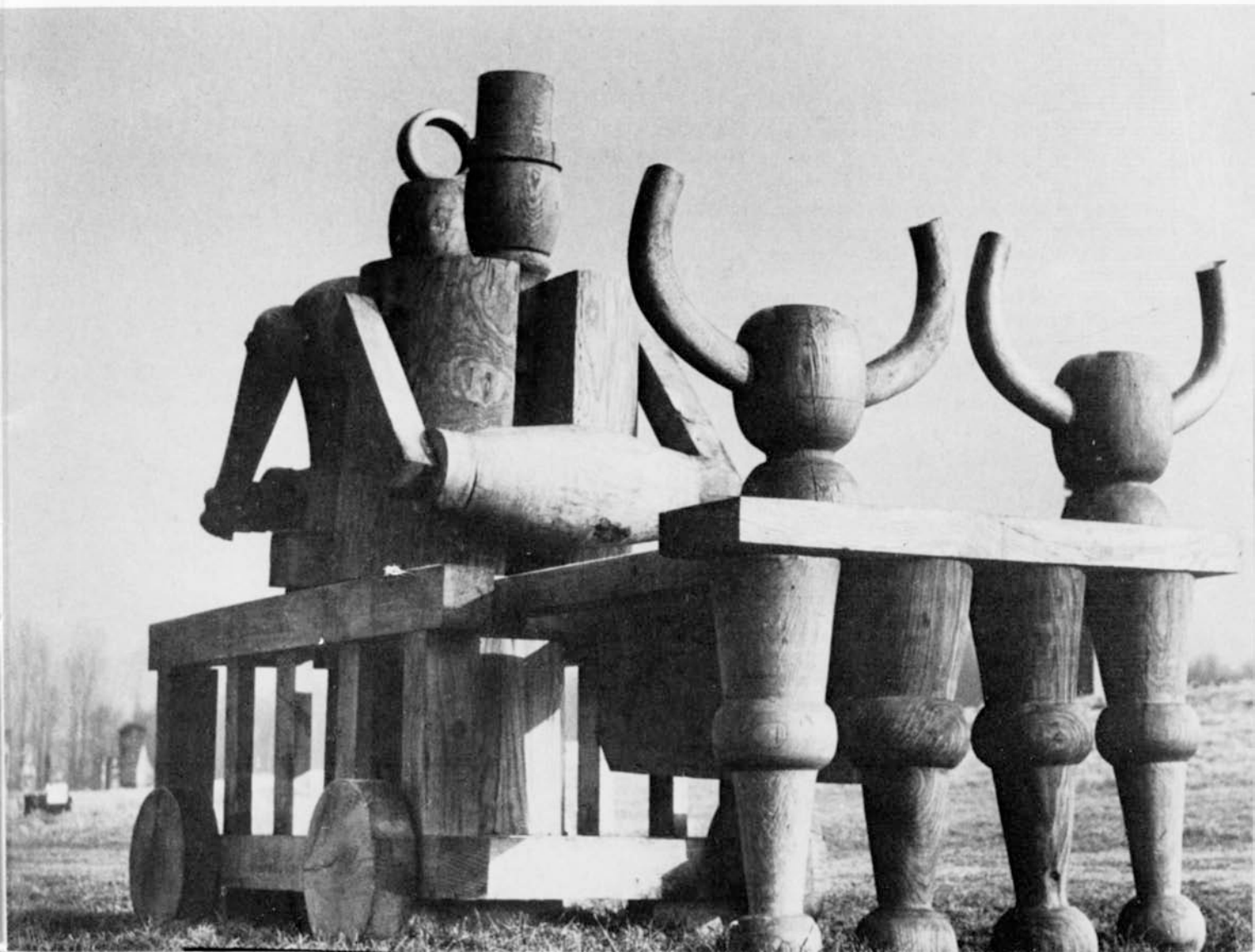
Né à Medgyesegyháza, le 9 janvier 1923. Diplômé en 1942 à l'École Supérieure des Beaux-Arts en 1942. Il travaille en tant que professeur de dessin de 1947 à 1956.

Ses expositions les plus importantes: Galerie Csók István (1969, 1973), Musée de Tihany (1979), Műcsarnok (1983).

Il a exposé à Londres, Paris, Berlin, Amsterdam et Varsovie.

Non seulement peintre, mais aussi sculpteur, il s'intéresse particulièrement aux jeux visuels, utilisant pour ses créations de différents matériaux. Il dessine également des décors et des costumes de théâtre.

ÖKRÖSSZEKÉR
CHARIOT DE BOEUF
250x650 cm

TORNAI Endre András

Kőszeg

Zrínyi u. 8.

H-9730

MAGYARORSZÁG HONGRIE

1949-ben született Zetelakán. Művészeti tanulmányait Marosvásárhelyen és Kolozsváron végezte.

Mesterei: Hunyadi László, Korondi Jenő, Mircea Spataru, Vetro Arthur.

1972 óta jelentősebb egyéni és csoportos kiállítások: Kolozsvár, Bukarest, Csikszereda, Sepsiszentgyörgy, Balassagyarmat, Kőszeg.

1977-től rendszeres résztvevője a hazai csoportos kiállításoknak.

1983. Pécsi Kisplasztikai Biennálé díjazottja.

Né en 1949 à Zetelaka. Il a fait ses études artistiques à Marosvásárhely et à Cluj.

Maîtres: Hunyadi László, Korondi Jenő, Mircea Spataru, Vetro Arthur.

De 1972 expositions individuelles et collectives importantes: Kolozsvár, Bukarest, Csikszereda, Sepsiszentgyörgy, Balassagyarmat, Kőszeg.

De 1977 il participe régulièrement aux expositions collectives de la Hongrie.

Prix de la Biennale de Pécs en 1983.

ALAK
FIGURE
350 cm

FELELŐS KIADÓ:

Városi Tanács V. B.

Művelődésügyi, Egészségügyi és Sport Osztálya

Dezső Lászlóné osztályvezető

SZERKESZTETTE:

Büttnerné Bódy Ágnes

TERVEZTE:

Pinczehelyi Sándor

FOTÓ:

Durgó Tibor

Soós György

Zalai Nyomda Zalaegerszeg 83 4477 o

Beszélgetések az alkotótelep művészeivel III.

Az önértékelés az egyik szimpatikus vonás a nagyatádi alkotótelepen. Kritikusan nézik a múlt eredményeit, és azok alapján tervezik-szervezik a jövőt. Szükség is van erre, hiszen az alkotótelep-rendszerben elfoglalt hely és az elkülönítettség csak így körvonalazódhat.

Ez is szerepelt abban a beszélgetéssorozatban, amit a hetedik évad művészeivel készítettem.

Már a megnyitó után feltűnt a szakállas egyéniség, aki a legköznapiabb témáról élénk eszmecsere folytatására volt képes. Hamar megtudakoltam a nevét, Ady Józsefnek hívják. A név kikerülhetetlen asszociációt hozott: a költő neve bukkant elő. Gyorsan kiderült, hogy nem alaptalanul, mert a szobrász nagyapja első unokatestvére volt Ady Lőrincnek. Nagyhirű rokonáról nem szívesen beszélt, mert a családi hagyomány szerint a diósi család nem rajongott a költőért, aki „tönkretette a birtokot”.

Ha Ady Endréről nem hajlandó, akkor beszéljen magáról, kértem.

– Nagybányáról jöttem, Romániából, Máramaros megyéből. Fával dolgoztam életemen keresztül. Se kő, se bronz, se agyag, se gipsz nem vonzott, csak a fa. Sok mesternél tanultam, de csak gyakorlatot. Az iskolát sehol sem végeztem. Úgy érzem, hogy jobb volt így, nem befolyásolt senki, maradtam a fánál.

– **A szakmát is megtanulta?**

– Műbútor-asztalos szakmám van. Kerékgyártó és szármalom-építész vagyok. Országunkban a turisztikai központoknak építem a fa villákat. A szobrászattól élek. Jól, mert nagyon sokat dolgozom, ismerem a fát, ennyi az egész, tudom, hogy hol kell megbontani, hol nyúljak hozzá és mikor hagyjam félbe. Csak keményfával dolgozok: tölgyfa, diófa, körtefa, juhar, kőris és szilfa. Itt most csak tölgyfából, ez a legjobb. Egyébként a fa rejtelseit hét éves koromban ismertem meg apám kerékgyártó műhelyében. Ott dolgoztam először.

– **Milyen tervekkel jött, és hogyan tudta megvalósítani?**

– Itt a művésztelepen gyönyörű óriás nagy fára akadunk, amelyből összeállítottam egy 11 méteres kompozíciót. A Tűz című szobrot. Én mindig mindent saját kezemmel csinállok. Vésővel és baltával. Hiányzik nekem a kő, ahogy készül a munka. Persze csak a fánál. Mert én nem mennék el Villányba, csak itt a helyem nekem. Mi a fa megőrzésére olaj- és gázolaj-keveréket használunk, most nincs értelme semmi műanyagnak. Így a tölgyfa öt-hat évig sárgán marad.

– **Milyen szerszámokkal dolgozik?**

– Csak a sajátjaimmal. Van egy gyűjteményem a kőoroszki feldolgozástól napjainkig, a cigány eszközöktől a régi magyar szerszámokig. A cigány mozgó műhelyek készítményei primitívek, de nagyon jól használhatók.

Arról beszélünk még, hogy a Tűz, amit itt készített, figyelemztetés a világ vezetőinek, mementó: ha az atomfegyverhez nyúlunk, akkor a Föld lángba borul, és elpusztul az emberiség. Az alkotásban stilizálva benne van az atommag és a lángnyelvek. A monumentalitással kívánt hatni a művész. Szobra 11 méter magas. Voltak olyan elképzelések, a mű a városba kerül, de végül is a telepen maradt. Úgy helyezik el, hogy a városból látható legyen. Adynál – bármelyik alkotását nézzük – meg kell keresni az alap gondolatot.

– **Elégedett-e a teleppel? Megvalósultak-e szobrászati elképzelései?**

– A telepen mindennel a legnagyobb mértékben elégedett vagyok; szerszámokkal, fával, az étellel, szállással, egy szóval mindennel. Aki akar dolgozni és szorgalmas, itt dolgozhat.

– **Mi a véleménye: gyakorló-pálya ez a művésztelep?**

– Nem! Nekem nem ez a véleményem. Szeretem ezt a telepet, ebből egy világhírű műhely lesz. Először Nagyatádról egy francia turistától hallottam a máramarosi hegyekben, és küldött ide: „Menj el Nagyatádra, ott vannak ilyen szobrok, amilyet te csinálsz”. Ez a művésztelep a világon ismert, faszobrász „egyetemnek” nevezném. Itt erős iskola van a tanulnak és a kezdőnek, illetve a gyengének is. Akármilyen közel álljon a fához valaki, itt mindig van mit tanulnia. Nem kísérleti telep! Azt hiszem, hogy a világon az első és a legnagyobb, ahol a fával mindenki kedvére azt csinál, amit akar. Nem létezik olyan szobortelep, ahol ne legyen selejt, mert ha mind jó volna, akkor megsemmisülnének a kiemelkedők. A sok jó között kell legyen egypár gyengébb is.

A telepen elhelyezett szobrok közül nagyon tetszik ifj. Szabónak a **Dózsája**, a japán művész munkája és Szöllősy Enikő **Tört oszlop** című alkotása. Ez a pár munka nagyon kedvemre való. A telepnek jó lenne, ha a meghívottak csak fások volnának, nem „kevert” szobrászok. Aki kővel dolgozott, annak itt nincs mit keresnie. Van, aki egyáltalán nem értett az anyaghoz, látszik a munkáján: gyilkolta a fát. Aki nem szereti a fát, nem tud bánni vele, azt megüti. Vannak jó fások, úgy hallottam. Magyarországon van egypár jó szobrásza a fának, de nem tudom, miért nem hozzák azokat ide.

Beszélgetés közben többször elment mellettünk egy kedves mosolyú vietnami hölgy, Ninh Thi Den. Vele Büttnerné Bódy Ágnes tolmácsi segítségével sikerült szót váltani. Megtudjuk, hogy Hanoiban tanult dekoratőrnek, s jelenleg az École Decorativben tanít. Diplomát 1977-ben szerzett, szobrászatban Le Cong Thanh volt a professzora. 1971-től vett részt a fiatal művészek kiállításain. Főleg fával, néha fémmel dolgozik. Munkáinak témája a háború és az anyaság. E kettő szoros kapcsolatát a vietnami múlt hozta. Tagja a vietnami képzőművészek szövetségének, 1980-ban járt először külföldön, a rigai kisplasztikai és éremszimpozionon. Ott megvásárolták egy munkáját. 1981-ben nyolc rigaival együtt részt vett a Szentendrei Művelődési Központ kiállításán.

Amint mondta, véletlen, hogy Nagyatádra eljutott. Előbb Nyírbátorban volt, onnan hívták meg. Nagyatádon hosszabb időt tölt, ezért nagyobb dolgot tervezett: az élet erejét akarta formába kényszeríteni. Otthon még nem tudott nagyobb méretekben dolgozni, mert nincs sem műterme, sem számai, s anyagi eszközei is hiányoztak. Itt éppen ezért várt sok segítséget a munkájához. **Any a gyermekével** című kisplasztikáját diófából készítette, a nagyobbat tölgyből.

– **Megvolt minden terve megvalósításához?**

– **Oui...** nagyon boldog vagyok. Számunkra ez otthon nagyon nehéz lenne. Ha egy művésznek megadatik, hogy dolgozhasson, akkor már elégedett. Itt pedig ehhez minden megvan.

– **Nem hátráltatja a sok segítő kéz?**

– **No...** Ez inspirál a minőségi munkára. Jó, hogy sok nemzet fia van itt. Sok szak tudás, tapasztalat cserél gazdát. Nem akadály a nyelvi nehézség sem.

– **Milyennek látja a természet és a műalkotások kontaktusát?**

– Különösen tetszik. De a területet gazdagabbá kellene tenni. Francia mintára, fákkal, bokrokkal, természetes eszközökkel. Itt olykor a nagy területre kicsinyek a szobrok, egyes nézetből elvesznek a térben. A telep így túlságosan nyitott. Ha kisebb terecskéket csinálnának, jobban kiemelnék a szobrok értékeit.

– **Milyen a művészi színvonal?**

– Nehéz erre válaszolni. A véleményhez nagyobb tapasztalat kellene. Én még ilyen nagyobb szobrokat nem készítettem! De kiemelttem a japán **Meditation**-ját. Ez a legjobb számomra. Ezután viszont nem tudok sorrendet felállítani. Megjegyzem, a magyar szobrászok szépen dolgoztak. Az **Erdei történet** pedig nagyon jó helyen van. (A városban – L. A.)

– **Észrevett itt határozott művészi törekvést?**

– Erről általában nehéz beszélni. Úgy érzem, hogy később Nagyatád **iskolává** válik már csak azért is, mert **nemzetközi**.

Megnézzük ezután a kész kisplasztikáját. **Az anya gyermekével** tömbszerűen kifaragott mű, a monumentalitás igényével. Az anya európai szemmel nézve nem épp kényelmes tartásban ül, de a tartásán érződik a lágyág, a szeretet, az érzelmi bőség.

Odébb egy farönkön építményszerű kompozíció. Bartók zenéje által ihletett mű, a nő és férfi viszonyáról, a kétféle találkozásáról. Pál Mihály alkotásának makettje. Az első változat pályázatra készült. A kékszakállú drámája (Balázs Béla műve) nagyon megfogta. Ezt a plasztika nyelvére igyekezett áttenni, két szinten helyezve el a figurákat. Az alsó a férfiaké, egy ketrec, amiben dinamikus figura helyezkedik el. Hátha szétfeszíti. A felső szint három nőalaké. A felülemelkedést, a tisztaságot mutatják. A végleges munkát színesnek gondolja a szobrász, s hatméteres nagyságúnak. A tölgyfa statikai gondjait előre látva dolgozik, hogy védelmet is adjon majd az elkészült alkotásnak.

– **Milyen művészi törekvésekkel indult pályája, hogyan alakult eddig?**

– Beleszülettem a szobrászatba, apám szobrászművész volt. Ahogy így visszatekintek a család apai ágán, visszamenőleg szinte mindenki kőfaragó, kőszobrász volt. Kolozs-

várról jöttek nagyapámék Budapestre. 1950-ben a művészeti gimnáziumba irattak. Akkor nagyon jó volt ez a gimnázium. Nagyon jó mesterek tanítottak, mindjárt Somogyi Józsefhez kerültem. 1956-ban vettek föl a Képzőművészeti Főiskolára, ott Szabó Ivánhoz jártam, Pátzaihoz; a rajzot Kmetty tanította, az anatómiát Barcsay, de ez több is volt, mint anatómia, mert tulajdonképpen művészetre nevelt bennünket. 1961-ben végeztem a Képzőművészeti Főiskolán, megkezdődött a nem könnyű szobrászélet.

– **Milyen tervekkel jött Nagyatádra, mit szeretett volna itt megvalósítani? Volt-e elképzelése előzetesen arról, hogy itt mivel lehet foglalkozni?**

– A fával elég sokat foglalkoztam. Nagyon szeretem annak ellenére, hogy – amint már említettem – a családom kőfaragó volt, főleg kisplasztikákat készítettem. Ott a lehetőségek inkább a kisplasztikára voltak adottak. Öszintén szólva nem is gondoltam, hogy Nagyatádra elkerülök, mert nem is mertem közelebbről a szimpozicionmozgalmat. Megmondom őszintén, nem gondoltam azt, hogy jól lehet dolgozni, inkább úgy éreztem, hogy társas összejövetelre alkalmas egy ilyen szimpozicion. Egy kis rábeszélésre kerültem ide, de nagyon kellemes meglepetés volt számomra az ittlét, a munka, főleg a lehetőségek. Az asztalosokat mindig gyönyörűséggel néztem és arra gondoltam, ha egyszer én is „kanyaríthatnék” a fűrészszel, vagy gyalulhatnék a gyalugéppel, milyen boldogság lenne. Itt most ez adott. Nem kell kis darab fátat kugliként raktározni, hanem óriási rönkökből lehet válogatni. Egy kisplasztikában már megvalósult szobor változata a tervem, s gondolom, áthúzódik a jövő évre is, mert nagyobb lélegzetű mű. Az első idők itt egy kis átfogalmazással teltek a méretnek megfelelően. Ami ott a faanyagból adódó forma, abból itt egy ácsolási szerkezetet kellett csinálni. A szobor egy kitalált épület együttesében jelenik meg, és ezt az épület szerkezetét kellett kialakítani.

– **Minden feltétel megvan terve megvalósításához?**

– Ezt a bőséget, ami itt van a művésztelepen, nem gondoltam. Munka közben itt már érezzük, hogy egy-két dolog még jó lenne, például egy szalagsziszoló.

– **Milyennek ítéli a művészi színvonalat?**

– Nagyon változatos színvonalú, a nagyon jóktól az igénytelenekig minden van, de egy ilyen jellegű helyen ezt nem is lehet másképp elképzelni. Különösen tetszik más szimpozicionokkal ellentétben, hogy itt sokkal változatosabb az anyag. Itt mindenféle szemléletű mű megtalálható. Ezt én nagy erőnynek érzem.

– **Gyakorlópálya-e a nagyatádi művésztelep?**

– Gyakorlópálya is! Olyan megoldásokat próbál mindenki megvalósítani, amiket eddig még nem próbált. Ilyen értelemben gyakorlópálya, de ez nem azt jelenti, hogy feltétlenül eredménytelen. Akkor nem lenne értelme az egésznek. Annak a gyakorlópályának van értelme, ami eredményeket hoz és én úgy érzem, hogy itt eredményeket hozott.

– **Konkrétan miben?**

– Konkrétan egyszerűnek tartom Berczellernek ezt a nagy konstrukcióját. El tudom képzelni, milyen mámorító lehetett terveit 10–20 méterben megvalósítani. Ez az izgalom érződik a szobron. Tetszik az argentinnak a dombon

levő alkotása, nagyon jónak tartom Szabó István Dózsa-szobrát. Sok jó szobor, sok jó alkotás van itt.

– **Figurális és nonfiguratív szobrok állnak egymás mellett. Nem teremt ez feszültséget?**

– Azt hiszem, mindenki megszokta már, hogy ilyen értelemben különbséget ne tegyen. Figuratív vagy nonfiguratív, azt hiszem, hogy lényegtelen, annál is inkább, mert nagyon sok mű a határon van, csak erőltetetten lehet ebbe vagy abba a skatulyába szorítani. Itt a tér és a méretek következtében téralakításra van szükség. Ez az elsődleges még akkor is, ha a mű valahol egy figurára emlékeztet. Azt hiszem, hogy az emberi vonatkozás lényeges a szobornak, s érzelmek, indulatok a nonfiguratív szobrot is olyan emberivé formálják, amelyet régebben a figuratív művészet adott.

Ninh Thi Den mellett magyar szobrásznő is dolgozott Nagyátadon 1981-ben. Englert Judit, akit először arról kérdeztem, milyen tervekkel jött az alkotótelepre?

– Nagyatádi elképzelésem születéséről annyit, hogy két évvel ezelőtt Sass Vali kolléganőmmel látogatóban itt jártam. Néhány napot itt töltöttem és nagyon lenyűgözött ennek a telepnek a hangulata, a környezet és a szobrok, amik itt a telepen állnak. Ez inspirálta az ötletem születését, mindaz, amit itt tapasztaltam, úgyis érzem, anélkül, hogy itt terepszemlélet tartana az ember és belekóstolna ennek a telepnek a hangulatába, anélkül nehéz ide jó szobrot tervezni.

Persze nem tudom, hogy az enyém jó lesz-e vagy sem, mindenesetre az idén módosítani kellett az elképzelésemet, illetve egy egészen új dolgot találtam ki. Az itteni anyagok szűték az ötletet, mert amivel a részvételi lehetőséget nyertem a művésztelepre, azt a munkát most nem tudtam elkészíteni. Szigorúan geometrikus jellegű kompozíció és ebből a vizes anyagból nagyon rizikós lett volna megvalósítani. Dolgozik az anyag később, 8 méteres lenne ez a kompozíció, ezt nem lehetett elvállalni. Az itt található anyag, ami a többi szobrászok bevallása szerint is már nagyon sokakat inspirált különböző művekre, egy 15 méteres nagyon ragasztott fenyőfaiv, amit a csurgói gyár készített.

Hevert itt már évek óta és nagyon sok elgondolás született ennek kapcsán, de még senki sem nyúlt hozzá. Én most „nekiveselkedtem”, s ha minden jól megy, egypár napon belül ez a kompozíció elkészül. Részint az anyag, részint pedig a táj és az egész telep hangulata, ami létrehozta bennem az elképzelést, de a munkám – ebből a ragasztott ívből következően – egy gótikus, gótikára emlékeztető szerkezet, ami talán majd a nézőkben is felidézi a gótikus templomoknak az áhitatát. A figurális szobrászatnak is az egyik alapvető alkotórésze az, hogy nagyon erősen vonzódok az íves formákhoz. A kisplasztikáim tervei is úgy születnek, hogy leginkább nagy méretben szeretném őket megcsinálni, de erre nem mindig van lehetőségem. A pozitív–negatív formák vonzanak. Ebből az ívből nagyon kézenfekvő volt, hogy ilyen jellegű kompozíciót csináljak. Egyébként az eredeti tervem is hasonló formavilágú elképzelés. Nagyon erősen vonzódok a művészettörténeti korok közül a gótikához, a középkori művészethez, a gótikus szobrászathoz, amelyben alapvetőnek tartom a majdnem geometrikus jellegű formákat.

– **A gótika nagyon kevés kapcsolatot tartott a természettel, itt viszont a szobrot ki kell tenni az idő viszontagságainak, a szobornak közvetlen a kapcsolata a természettel. Jó ez vagy rossz?**

– Ezen sokat gondolkodtam, mert a gótikus építészetből megmaradt emlékek többnyire nem fából, hanem kőből készültek. De használtak fát is – éppen a vidéki falusi templomépítészetben és ismerem ezeket az emlékeket. Olyan dolgot próbáltam tervezni, ami sok jelentésű. Ezeket a nonfiguratív munkákban rejlő, tulajdonképpen a művek arányrendszerében és vonalrendszerében rejlő asszociációs lehetőségeket az emberek felfedezik-e? Ez szerintem attól függ, hogy elmélyednek-e benne, egyáltalán megpróbálnak-e ilyen módon közelíteni a szobrokhoz, vagy sem. Nem tudom, hogy a közönségben ki fogja-e váltani azokat az érzéseket, amiket bennem. Itt a makettkészítés kapcsán a szobrázskollégákkal és a telepen gyakran megforduló – mintek segítő – nagyatádi emberekkel, a fotósunkkal, akik tényleg gyakran fordulnak meg ahhoz, hogy folyamatában lássanak egy-egy munkát, náluk tapasztaltam, hogy ők is belátják azokat a dolgokat, amiket én. Konkrétan úgy érzem, hogy itt ebben a tájban ez a nagyon elvonatkoztatott módon gótikus, de inkább íves szerkezet asszociálhat egy felreppenést, ami benne rejlik az arányaiban, hogy emlékeztethet madárra, emlékeztethet egy feltartott kezű emberi torzóra. Lehet, hogy ezeket a dolgokat csak én érzem, de nem a készítés során merültek fel bennem, nem a szobor, nem a makett mondta ezt nekem, hanem tudatosan gondoltam erre és arra, hogy – ami engem a gótikában mindig megragad – ezek a gyönyörű gótikus boltozatok, ezek a csúcsív-szerkezetek egy templom belső terében nagyon sokszor egy erdő képzetét keltik, ahogy az ágak összekapcsolódnak egymással. Nagyon szigorúan, arányosan és a törvényszerűség figyelembe vételével szerkesztették ezeket. Ennyi az szerintem, ami a közönségben is felmerülhet, ezenkívül még sok lehetőség, amikre nem gondolok, másoknak más képzettársításai lehetnek. Az absztrakt és figuratív szobrászat szembeállításával kapcsolatban egy élményemet mesélném el, ami nem túlságosan régi. Egy ausztrál származású, Franciaországban élő szobrásszal beszéltem, aki megkérdezte, hogy milyen fajta szobrászatot képviselsz, kérdezte, hogy nonfiguratív vagy figuratív amit csinálsz? Mire azt mondtam, hogy ez nehéz kérdés. Erre ő tulajdonképpen amikor kimondta rájött, hogy nem is kérdés, mert szerinte minden szobrászat figuratív. Én nem úgy fogalmaznám ezt, hogy minden szobrászat figuratív, hanem arra gondolok, hogy az a nonfiguratív, amelyik valamiféle törvényszerűség alapján építkezik, tehát nem teljesen érzelmi gesztusokat fejez ki. A szobrászatban ez egyébként nem is nagyon jelentkezik, inkább a festészetben. Az a lírai absztrakt, amelyik a gesztusfestészet absztrakciója, s érzelmeket, indulatokat tükröz a festés gesztusaiban. A szobrászat sokkal strukturáltabb, eleve megtervezendő folyamat, ilyen módon ki is szája ezeket a nagyon pillanatnyi érzéseket kifejező gesztusokat. Szerintem – mivel emberek készítik a szobrászatot – az általunk érzett arányrendszer és azok a törvények, amiket ki tudunk találni, azok mindenütt, mindenkor fellelhetők a természetben. Alapvetően a természetből kiinduló arányrendszerek,

törvények – és felfedezhető törvények – még akkor is, ha ezeket nem is tudatosan használjuk. Például volt olyan kísérlet, hogy bizonyos műveken ellenőrizték az aranymetszést, a törvények szerint a különböző arányokat és kiderült, hogy anélkül, hogy a szobrász ezeket kiszámította volna a papíron bizonyos szorzószámmal, alkalmazta az aranymetszés törvényeit. Nem tudatosan, hanem egy belső szükségyszerűség, belső arányérzék alapján. Ily módon szinte már különbséget kell tenni absztrakt és figuratív művészet között.

Az 1982-es évad kétségkívül legeredetibb egyénisége Schéner Mihály volt; a játék és a művészet harmonikus összekapcsolója.

– Milyen tervekkel jött Nagyatádra?

– Szándékom, kérésem az volt, hogy az 1983 februárjában a Műcsarnokban rendezendő kiállításomra nagyobb méretű plasztikát készíthessek. Igazán ritka lehetőség egy alkotó számára, hogy fában nagyobb méretű szobrot készíthessen. Hálás vagyok, hogy Nagyatádra kerülhettem és itt a „királyi” tölgyekből négy és fél méteres Játékkockáim elkészülhetett. Továbbá formát kaptak az Atrox zsarnok, avagy a cirkuszigazgató és a Zsáklábú Arlekin című kisméretű játékos figuráim. Három méteresben megvalósulhattak, s így ami játékos és vele a játékoság dimenzionálódik és jelentőséget kap. Úgy gondolom, hogy a játékoság társadalmi szerepe-fonossága megnőtt, de nem is árt, hogy az élet kimért-lazább szemléletével szemben hangsúlyozzuk a létezés játékoságának fontosságát. A játékoság nem kevésbé fontos része az életünknek, az alkotásnak és a mindennapi munkának. Így a játék nem csupán játék, azt komolyan kell venni. Eredeti terveimet módosítani kellett. Itt volt alkalmam a szabad térrel és a méretekkel találkozni az alkotás közben. Meglepett, hogy a térben nagyobb méret is kicsinek hat. Egy három méteres plasztika szabad téri relációban eltölpül. Az öt-tíz méteres dolgok igazában a monumentalitás kezdetei – amennyiben úgy gondolunk, mint a spanyolok, akik műveikben az ég felé törekedve meg tudták valósítani az igazi monumentalitást. Amekkora hite van egy alkotónak, akkora munkát tud létrehozni. Nálunk gyakoriak a felnagyított biszuteriák (ismered a mondást: nagy pénz, nagy szobor).

– Nagyatádon a művész–alkotás–közönség kapcsolata kibővül a természettel. Jó ez vagy netán rossz az alkotónak?

– Ez a boldog szentháromság avagy a szentháromság boldogsága minden közművelődési diligencia ellenére is ritkán valósul meg. Toldozgatások, alakítások, százesztendőös bölcselkedő butaságok, abszolutizálások, félzoknis jött-mentek kritikusi striciskedései, az izléstelenség zűrzavarában való pocskondiázások és a nagyon elapadt érzelmi-érzékszervi iskolai nevelés idején és ugyanakkor elég nagy szellemi nyitottság idején megy végbe ez a folyamat. Alakul, miközben nem lehet olybá venni a megelőző huszonöt évi egysíkú nevelést, hogy sokat tett volna érdekében. Nagyatádon van a közönségnek plusz munkája; épp a távolság miatt. Kirándulás autóbusszal, kerékpáron, gyalog, csoportosan és egyénileg. Ez a lehető legjobb alkalom a kulturálódásra. A zárandokolás a szobrász alkotótelepre, ahol a vendég láthatja a művészeket munka közben. Gondolom, hasznos volna valamilyen információkat közölni a látogatókkal: pl. ki dolgozik

éppen az adott helyen, mit készít, mekkora méretben. A telepen az egység szép módon valósul meg, s a táj csaknem bibliai áhitatot, egyszerűséget áraszt. Nézetem az, a régi szobrok pusztában, utak mentén, városok, falvak előtt, vendégfogadó-váró-üdülő funkciókat töltötték be. Búzatáblákban, erdőkben, réteken, hegyfokon és vizek mentén legjobb helyeken voltak, hogy az utazó ember barátai legyenek. Sőt, így váltak az ember és a természet legszebb kézfogásává az ég és a föld között. E téren Nagyatád hatása egyedülálló és ezért külön megbecsülendő!

– A műveket magyarázni-értelmezni kell, mert anélkül aligha tudja a néző, mire figyeljen. Kérdés, a közvetítő tud-e azonosulni a művész szándékával, azaz, mi jobb az alkotónak, ha a szobor beszél, vagy a tárlatvezető?

– Mindkettő létezhet, nem zárják ki egymást. Minden művész önmagát valósítja meg. Ellentétben például az etikával, nem oppozitív jellegű, hanem egy-struktúrájú, de sokféle stílusú arculatú. A művészet a képességet valósítja meg, így önérteke is van (más értékei mellett). Ezért magas alapokra, önmaga fölé épít katedrálist, a tökéletességet akarja megvalósítani, amit persze soha el nem ér (példa Leonardo Mona Lisája: befejezetlen, de a legtökéletesebb emberi alkotás). Az alkotási folyamat paradoxon: a tökéletességet akarja a tökéletlenség által. Hite reális és reális egyben. Ostromolhatja az eget, s az irreálist is képes megvalósítani. Sűrít. Benne van a minden kifejezése, de benne van a meg nem valósíthatóság is. A fantáziából, az álomból, a bennünk levőből soha nem valósulhat meg minden, mert a kívül levő nem azonos a bennem élővel. Az objektív mű; találkozás az anyaggal (fával, kővel, fémekkel) is küzdelem árán jött létre. Ez a harc sebeket ejt, az emberben és anyagban egyaránt. Ezért a kívülről, legyen az kritikus, művészettörténész, sohasem tolmacsolhatja igazán az alkotást, mert nem találkozhatott a Mű pre-naturális állapotával, nem tudhatja a pre és prost naturalitás útját. Nem élhette át együtt a szellemit és az anyagit. Kívülről kezdte az alkotás primerségén. Csak rekreálhatja a művet anélkül, hogy az alkotás tökéletességének küzdelmében részt venne. Ezért legtöbbször – manapság ez nagyon gyakori – sem alázat, sem érzelmi töltés nincs bennük. De érzet van, abszolutizálás, maximalizmus és az ismeretek közlése. Ez utóbbira feltétlenül szükség van. A művészet megszerettetése igazából kiszorult a művészet templomából manapság. Az ismeret nem pótolhatja az érzékletességet.

– Nagyatádon figurális és nonfiguratív szobrok állnak egymás mellett. Úgy tűnik, a két ábrázolásmód feszültséget mutat. Így érzik az alkotók is?

– Nem lehetséges, de van rá példa, hogy nem is jó az egyiket abszolutizálni. A művészet sokarcúsága nem fattyúhajtás, így indokolatlan a fattyazás. A korunk sokréttű, sokarcú, bonyolult, nehezen áttekinthető, ellentmondó és csak egy állandósága van: a dialektikája. A változás és a változtatás. Végül is nem marad más, mint a művészet öntörvényűsége: a szabadság, mellyel a művészet önmagát képes megvalósítani. Nagyatádon szabadsága van a művészetnek. Egyik megközelítési módot sem abszolutizálni. Ha van miből absztrahálni és a végeredményt érteni, akkor a munka jó. Fő: hogy legyen vágott dohánya az alkotónak! Tökéletességből

nem lehet absztraktot teremteni, s csak tökéletesen lehet figurális szobrot csinálni. A feszültségre szükség van. Különb-
ben amennyiben a stílus érdekét szolgálja. Minden új feszül-
séggel jár, a régi nem adja át szívesen a helyet. Ez kétszáz
százalékig érvényes. Lásd az argentin Gomez művét! Szár-
nyal még húsz méteresen is. Gyengeségünk, hibáink és
erényeink együtt vállalása a legszebb cselekedet Nagyatá-
don. Ez dicsőségére válik az alkotótelepnek. A színvonal ma-
gában a cselekedetben van. Nagyatád művészeti értékét
meg kell őrizni, dokumentálni későbbi koroknak.

**– Volt kritikus, aki néhány mű alapján „edzőpályának”
nevezte a telepet. Ez méltatlan túlzás, de a színvonalban
nyilván vannak egyenlenségek. Milyennek látja a szín-
vonalat?**

– A művészet a totális életet akarja megvalósítani. De ezt
nem lovon és céllövő puskával akarja elérni. A sporthason-
latba az „edzés” és a totalitás belefér; amennyiben minden
művész a bőrét viszi vásárra, így az edzettség nem árthat.
Milyen a nagyatádi futballpálya? Sokszínű. Különböző talen-
tumú emberek, kezdők és végenjárók és érettek alkotják a
csapatot. A művészi szabadság és az élet tökéletességének
letéteménye keveredik. Ilyen a művészet rétegződése az
1970-es, '80-as években. Szép történelmi letét marad a
2000-ben élőknek. A művészet a szabadságát viszi át a köz-
érthető eredményre. A kiválasztódás – az más dolog. A leg-
nagyobb cenzor: az idő. Úgy gondolom, nem szabad stá-
ciókat csinálni mai remekművekből. A szimbólumteremtés-
nek nincs itt az ideje.

– Munkája során érzett elégedetlenséget?

– Nem. Hálás vagyok mindenért.

– Szívesen hagyja itt a művét?

– Igen. Köszönöm a lehetőséget.

– Milyennek látja a telep jövőjét?

– Alapfeltétel, hogy a helyi tanács illetékesei és a telep
vezetője bizzon benne. Egyébként a jövő zálogát a munkák
és a cselekedet hitének megőrzésében látom.

A beszélgetést gyakorta szakította meg a fűrészhangja, a
nézők és a kalapácsok kopogása, az alkotótelep természe-
tes zajai. Ez annyira hozzátartozik a mindennapokhoz, hogy
Lóránt Zsuzsa nem is volt másként hajlandó beszélgetni,
csak munka közben. Odainvitált készül munkájához, kezé-
be vette a vésőt és kalapácsot, hántotta le a fáról a fölösle-
ges részeket, s közben válaszolt kérdéseimre. Legelőbb ar-
ra, milyen tervekkel jött Nagyatádra?

– Voltak előzetes elképzeléseim. Már csak azért is, mert
nem először vagyok itt, így kifejezetten famunkára terve-
ztem a dolgot. Sárkányölő Szent Györgyöt faragom fába. A
teljes méret – az állattal együtt – 130 cm lesz. Ebből látja,
hogy ez a kollégák szobraihoz képest kicsi méret. Ha ezzel
elkészülök, akkor nekifogok egy függesztett szobornak. Na-
gyon érdekes nyugati minta alapján terveztem, s a fát már ki-
választottam hozzá. A függesztett szobornál nem lehet na-
gyon szertelenkedni, mert az egész dolgot a súly határozza
meg. Talán nem hat túlzásnak, ha azt mondom, hogy a fát
alaposan ismerem, hiszen korábban is csak ezzel az anyag-
gal dolgoztam. Igaz, általában kis méretekben. Nagyot
könnyített a munkán, hogy itt válogatni lehetett a fában, s le-
válták nekem a kívánt méretre. Most láthatja a sárkány figu-

rán, hogy mennyi fölösleges anyagot kellett lehántani róla.
A gépek segítségével után is elég kemény fizikai munka a fara-
gás.

**– Vannak szobrászok, akik elképzelhetetlennek tartják,
hogy úgy dolgozzanak, a hátuk mögött megjelenik valaki
és nézi mozdulataikat. Nem zavarták a látogatók?**

– Tulajdonképpen nem. De az borzasztó, hogy odaállnak,
fél méterre a hátam mögé és amikor kell, nem tudok hátra-
lépni. Az elég kellemetlen, amikor valaki csak áll és néz. Jobb
ennél, ha kérdez, mert akkor legalább élő a kontaktus. Sze-
rettem persze ha jönnek – ha nem – a telepre, mert a sok lá-
togatónak valamiképpen igazolja a szobrást. Ezzel a folyamattal
a telep kulturális centrumává válhat, ahol az emberek el-
töltik szabad idejüket. Ha belegondolok, akkor az alkotó mű-
vészek minden érdeklődés jólesik. Kezdő fázisa lehet ez a
szobrászat és a közönség állandó és egyre színvonalasabb
kapcsolatának. Sőt, a művészetek kölcsönhatása is lehetővé
válik. Nem tudom, persze, hogy írókat, zenészeket hoztak-e
már ide, de ez a tér lehetne egy közös műhely. Az kifejezet-
ten tetszett, hogy sok külföldi, osztrák és jugoszláv járt itt.

**– Van valamilyen hatással munkájára a látogatók ész-
revétele, odafigyel a megjegyzésekre?**

– Természetesen figyelem a látogatók reakcióját, de az
alapvetően nem befolyásolja a munkámat. Kissé egyszerü-
sítve kétféle alapállást tapasztaltam. Az egyik: hű, milyen
szép! – felkiáltással áll meg. A másik flegmatikusan meg-
jegyzzi: ilyet én is tudnék csinálni. Szerintem egyik sem vezet
sehová. A lényeg: az alkotótelepen mindenki egyenlő
eséllyel van. Baj, hogy nincs nálunk egy általános képzőmű-
vészeti hozzáértés, olyan, amilyen a zenében van. De még
igy is örülni kell mindig a szobor megtekintésének.

**– A műveket magyarázni kell, igénylik ezt a nézők is.
Mégis elég nagy a szakadék az alkotó és a kritika véle-
ménye között. Jobb lenne, ha a szobor „beszélne”?**

– Varga Imrén és Kő Pálon kívül én vagyok a legtöbbet
publikáló szobrász. Színes faszobrokat készítek, s azok na-
gyon jól fényképezhetők. Munkáimat napilapok és szakla-
pok gyakran közölték. Egy-egy idő után unalmassá és idege-
sítővé válik. Sok kollégát ellenem hangolt. Sajnos elég gyá-
kori, hogy a sajtóban elkezd egy-két név forogni és benne is
marad. A magyar műkritikában vannak színvonalas írások,
van néhány jó publicista, de vannak csapnivalók is. A műkriti-
ka legnagyobb betegsége, hogy közli a tetszett – nem tet-
szett műveket, meg azt, akkor lenne jó, ha... Ezek szerintem
örültségek, s a kritikának nem is ez a feladata. A gyakorlati
kérdéseket úgyszólván a művészeknek kell megoldani! Viszont a
művek ismertetését a kritikának.

**– Nagyatádon kétféle ábrázolásmód létezik egymás
mellett. Nem zavarja ez?**

– Én figurális szobrász vagyok. De véleményem ezért
nem lehet az, hogy kössék fel magukat a nonfiguratívok. Ne-
kem csak jó és rossz szobor van. A dolog a minőségen múlik.
Ez a szoborpark egy hatalmas méretű kiállítóterem. Itt a tér-
ben kiszórva elhelyezhetők a szobrok. Ha az egyik tematika
kiszorítaná a másikat, akkor vége lenne a művészeti életnek.
Az előrehaladás feltétele az ellentétek kölcsönhatása.

– Milyennek látja a telep művészi színvonalát?

– Említettem már, hogy vannak kifejezetten jó szobrok és
szép középszerű művek.

– **Ezek szerint rosszak nincsenek?**

– Nincsenek. Itt olyasmit nem láthat, aminek bármelyik országos tárlaton ne adnának helyet. A telepet tudomásom szerint a Szövetség irányításával tartják fenn, így van hivatalos szakértő bizottság. Ők olyat, aki dilettáns, nem engednek ide. A résztvevők száz százalékig alaptagok, így van megfelelő képzésük. A felállított munkák között akad amit nem kedvelek, de a benne levő erőfeszítést tisztielem. De ez nem minőségi megítélés. Jártam itt kétszer is, s láttam kiszórt és szétesett szobrokat és nagyon nem tetszett. Ma két hete érkeztem és erős fizikai megterhelés alatt vagyok. Nyilván ezért gondolom úgy, hogy egy-egy szobor értéke 50–100 ezer forint körül van, benne napi 10–12 órai munkával. Magamat nem tudom elképzelni monumentális szoborral, de a többiekét tisztielem. Legjobban megragadott a japán **Mediációja** és Farkas Ádám **Felhőkarcolója**.

– **Mivel elégedetlen?**

– Ahogy most van, az pont jó. A terveket a bizottság előre látta, s akkor lehetett bírálni is. Úgy viszont aligha lehetne dolgozni, hogy valakik állandóan beleszólnának az alkotás folyamatába. Pátzay mester például ragaszkodott ahhoz, hogy tanítványai az ő stílusában dolgozzanak. Egyszer egyik közülük így szólt: „Tyúk vagyok, akinek kitépték a repülőtolait és szépen tud körbe fopogni.” Én úgy látom, hogy a résztvevők szakmai képzése kizárja, vagy legalább mérsékeli a rossz mű lehetőségét. Egyébként mindennel nagyon elégedett vagyok. Nem lényegi dolgokon változtatnék. Pl.: a kastély nagyon jó lenne nekünk. A kéziszerszámokból is nagyon jó lenne bővítés, idomvésők, idomreszelők kellenének. Lehetne egy szakirodalmi gyűjtemény is. A fa egyeduralmán kissé módosítanék, s főként azon, hogy az anyag minél jobban kiszáradjon. Ne legyen a fának utólagos mozgása. Mindenkinek legyen esélye a száraz fára.

A beszélgetés után a pihenőházban Balla Demeter fotóművésszel találkoztam. Eddigi egyetlen közös munkánkról most kellett felvilágosítanom (az esemény pedig már 1976-ban volt, amikor könyvem borítójára ő adott fényképet).

– Milyen meglepetések érik az embert – mondja Balla. – Jövők fotókiállításom rendezésére és olyan dologról hallok, amiről eddig sejtelmem sem volt. A somogyiakkal – nem csak az alkotótelep környékén – jóban vagyok. Takáts Gyuláról például sok felvételt készítettem. Szívesen dolgozom mindenkinek, aki megkér rá. Kiállításomat Bodrogi Gyula színművész, jó barátom nyitja meg. Mi ez szerinted, ha nem a múzsák testvériségének bizonyítéka? Szeretem, ha rólam olyan emberek beszélnek, akik egyrészt jól ismerik munkáimat, másfelől a közönségnek eleve mond valamit a nevük.

A meghívón **Vilt Tibor és műve** című Balla Demeter-kompozíciót nézegetem. Talán az arcomra lehetett írva valami, mert a fotós megszólalt:

– Nem valami szerencsés nyomdai kivitel. Az ilyen inkább árt, mint használ a fotóművészetnek.

A jelenlevők mindegyike kap egy meghívót, s invitáló baráti szót. Köztük ifj. Pál Mihály, aki az elmúlt évadban félbemaradt műve befejezésére érkezett. Eleve két periódusban gondolta a megvalósítást. 1981-ben az épület készült el, az idén a felső figurák.

– **Két év tapasztalatával milyennek ítéli a szoborparkban látható többféle ábrázolásmód esztétikai hatását?**

– Jónak. Én mindenütt azt szeretem, ha változatos az anyag. A többféle szemlélet harmonikusan megvan egymás mellett. A színvonal kétségkívül egyenetlen. Több, mi van az átlag alatt. De az igazán kiváló műveket speciálisabb védelemben kellene részesíteni. Nem könnyű döntenie, hogy melyikeket, de az évekkel tisztázódik a kvalitás.

– **Milyen műveket sorol ebbe a kategóriába?**

– **A repülés kezdetét, az Országhatárok nélkül, ifj. Szabó Dózsáját, a Rohanókat.** Ezek csak kikapott dolgok, de ezeknek a szobroknak múzeumi védelem kellene. Fedél alá vinni. Hiszen kevesebb a lehetőség az évenkénti védelemnek, ápolásnak. Felvetődik erősen a hely kérdése is; itt szeretem még egy-két év termése férhet el. Az én munkám például erdő háttérrel igényelné. Az áttűző negatívokhoz harmonizálna az erdő. Az alapfigurákat erős három hét alatt faragtam meg. A teljes szobor készen lesz a zárásra. Még valamit. Jó lenne a középpasztikáknak külön helyet biztosítani. Ilyen minden évben készül, s van, aki kizárólag csak ilyen méretben dolgozik. Jó lenne akár egy fészer is, ahol a szobrokat kiállítászerűen lehetne elhelyezni. Ezzel a telep is változatosabb lenne, ezek is értékei lehetnek a szoborparknak. Színebb lehetne az anyag. Így a fa műves megdolgozása is helyet kaphatna. A nagy méretekben megkötött a felület kidolgozása.

– **Nem zavarták a látogatók?**

– Nem voltak olyan sokan, hogy gondot okozott volna. Néha a nézők alkalmat teremtenek egy kis szórakozásra. Olykor véleményt is mondanak. Persze, ha sok látogató jönne, az már nem lenne jó.

– **Mivel elégedetlen?**

– Én mindennel elégedett vagyok. Más telepen még nem voltam, s távolról Nagyatád szórakozási lehetőségnek tűnt. Itt viszont komoly munka folyik, egészen más színben tűnt fel előttem a dolog. Ha fejlettebb lesz a háttértevékenység, akkor persze még szebben megy majd nem minden. Több kéziszerszám kellene, s a nagyobb méretekhez speciális vésők. Meg kellene oldani a fák szárítását, nagyon nedves rönkökkel kellett dolgozni.

Amíg ifj. Pál Mihállyal a makettet és a félkész figurákat nézegettük, megütötte szememet egy szikár férfi mozgása. Csak a legszükségesebbeket tette, mintha minden mozdulattal előzetes számításra alapozta volna. Mindjárt gondoltam, hogy déli típus, aki a mi szemünkben lassúnak, már-már álmosnak tűnik. Tomasz Kocsev Bulgáriából jött. Vele a beszélgetés elég nehéz volt, mert bolgár: a telepen rajta kívül senki nem tudott, így közvetítő nyelvre volt szükség. Tornai András románul tette fel kérdéseimet.

Kocsev itt Nocturne című munkáján dolgozott. Elképzelésében alapot a neve és az építészet kapcsolata adtam, amit különösen a mai világban lát erőteljesnek. Ezt a felismerést szeretné továbbadni a nézőknek. Hogy mindenkit olyan spirálforma vigyen a világba, amivel – mint a zenében – feloldódhat benne.

Kocsev kompozíciójának elején levő hengerek az orgona-sípkokat szimbolizálják.

Kocsev 1968-ban végezte el a főiskolát, s legtöbbször fával dolgozik. Egyetlen bronz és két kő alkotása van csupán. Volt szerződése a bolgár Kulturális Minisztériummal és így Várnában előzetes vázlatok alapján elkészíthetett egy monumentális szobrot. Várnában dolgozott, de munkája, az Ülő nő végül is Botevgrádba került.

– Kellett-e módosítani Nagyatádon az előzetes elképzelésén?

– Három és fél méteres szobrot szeretnék készíteni. Volt már korábban egy méter húsz centiméteres variációm ebből, de azt lehetetlen volt egy az egyben áttenni. Változtatnom kellett rajta. A folyamatot legszívesebben még tovább variálnám, a hely szellemének megfelelően.

– Hogy tetszik az alkotótelep?

– A szoborpark nagyon jó, egy művész ennél többet nem kívánhat. Hallottam, hogy a teleppel kapcsolatban felmerültek kérdések. Ez nagyon sajnálatos. Én idegenként válaszolni nem tudok. Aki úgy mond véleményt, hogy emberként nem ismerem, annak szavai keveset adnak számomra. Kívülről aligha lehet jól látni egy ilyen műhely munkáját.

– A kritika mégiscsak foglalkozik a műhellyel, a szobrokkal és az alkotókkal is.

– Engem a kritika csak addig érdekelt, amíg fiatal voltam. Most már rájöttem, hogy a bírálók nem szakemberek. A kritikus foglalkozott a szobrászattal. Akiket én ismertem, azok inkább a festésszel kísérleteztek. Az lenne az igazi, ha a művész irányítaná a kritikust, s nem fordítva. Gyakorlati eredmények nélkül is formálhat jogot a mások munkájába

eredmények nélkül ki formálhat jogot a mások munkájába való beleszólásra? Sokan teszik ezt, de azok nem igaziak, még saját szakmájukban sem.

– Nem lát feszültséget a többféle ábrázolásmód között?

– Nem. Így jó, ahogy van. A minőség független az ábrázolástól. Ez a lényeges. Más a helyzet akkor, ha a szobrász egy speciális térre kap megbízást.

– Miért más?

– Ott alkalmazkodni kell a körülményekhez. De a minőség, az döntő. S mitől derül ki, hogy egy szobor jó? Hát ez az a titok, amit senki nem tud megvilágítani. Bonyolult dolog.

– Milyen a kiállított művek művészi színvonala?

– Újra kellene nézmem mindegyiket, nehogy rosszul értelmezsek bármit. Nagyatádról először a katalógust láttam, s élnek az akkori benyomásaim. Vannak nagyon jó munkák itt. Vannak persze olyanok is, amiknek alkotói nem ismerték a fa lényegét, illetve kevesebb volt a tapasztalatuk. Ezek a gyengébbek közé tartoznak. Összességében az atmoszféra jó. Egyes szobrokról most ne beszéljünk.

– Munkájához minden feltételt biztosítottak?

– Igen. Amit elképzelek, azt soha nem lehet megvalósítani, mindig alakít rajta a realitás. Így történt Nagyatádon is. Így van jól, ahogy van. A munkát mindenki a maga módján végzi, azaz az egyén alkalmazkodik. A lényeg az, hogy jó szobrok szülessenek.

Kocsev nagyon megfontolva beszélt. Nyilván nem a közvetítő nyelv volt az oka annak, hogy határozott és konkrét választ egyik kérdésemre sem adott. A dicséretnek általánosságából is kicseng azonban, hogy a nagyatádi alkotótelep munkáját fontosnak ítélte. A beszélgetés menetét – noha egyetlen szót sem értett belőle – nagy figyelemmel kísérte Rezo Haszija.

Haszija grúz szobrász. Tbiliszi-ben él, ott végezte a képzőművészeti akadémiát 1973-ban (mindezt Büttnerné Bódy Ágnes telepvezető tolmácsi segítségével tudtam meg). Leggyakrabban köztéri munkákat készít parkokba, épületek elé. A tér és a forma generális problémái izgatják, s ezen belül a forma és az anyag felületének kapcsolódási pontjai. Ezek között próbál összhangot találni. Mindenféle anyaggal dolgozik: acél, fa, kő, s megbízásra bronzból is.

– Milyen tervekkel jött Nagyatádra?

– Egy nem túlságosan nagy munkával. Kissé figuratív, ugyanakkor elvont is. A címe, Múzsza. Egy női torzó. Közel három méteres nagyságban.

– Nem zavarták munkájában a látogatók?

– Soha. Bár a nyelvet nem ismerem, úgy éreztem, az emberek tudták, hová jönnek. Megnézték, mit dolgozom, azután tovább mentek. A közönség szerintem tudja, hogy itt nagyon komoly munka folyik. Megnézik a szobrokat és jó, hogy látják a szobrászokat is a természetes, mindennapi életben.

– Hogyan hatott önre a természet?

– Nem az a legfontosabb dolog. Az ember elkezd egy munkát, felállítja, kap véleményt és vagy elfogadja, vagy nem. A lényeg, hogy a szobor álljon.

– Sokszor kritizálták a műveket.

– A kritika szerintem közvetít a közönségnek, hogy a műveket értőn fogadhasák be. De itt is lehetnek vakvágányok. A bíráló a mű elkészülte után ítélkezik, s így az alkotási folyamatba nem tud beleszólni. Legfeljebb egy következő szobornál.

– Milyennek látja a telep művészi színvonalát?

– Vannak jó munkák, amik továbbgondolásra késztetnek. De vannak gyengébb szobrok is. Konkrétan persze nehéz lenne beszélni. Majdnem valamennyinél jól együtt van az anyag és a megvalósítás. Itt professzionista művészek dolgoznak, s ez diktál már egyfajta színvonalat, amit én magasnak látok.

– Mivel volt elégedetlen?

– A fa kitűnő minőségű. Baj, hogy elfogyott a száraz anyag, s a nedvessel nem lehet úgy dolgozni. A gépek nagyon jók, az asszisztensek kitűnően segítenek. Szükség lenne egy szárító épületre. Szívesen hagyom itt a munkámat. Találkoztam sok érdekes kollégával és ez nagyon jó dolog volt számomra.

Az alkotótelep utóbbi két évada tovább gazdagította a szoborparkot. A gazdagodás egyúttal erőteljesebben vetette fel a bővítés szükségességét. (S az egyéb, évek óta felszínre kerülő gondok megoldását.) A telepen folyó munka irányítói ennek megfelelően készítik elő a további munkát.

